

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

Turistik xizmatlar ko'rsatishni xalqaro huquqiy tartibga solish masalalari

Turayev Azizbek Umid o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xususiy huquq fakulteti 4-kurs talabasi

e-mail; torayevazizbek@mail.ru

telefon; +998331790075

Anotatsiya: Mazkur maqolada turistik xizmatlarni xalqaro huquqiy tartibga solishning ahamiyati, xalqaro huquqiy asoslar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish istiqbollari atroflicha tahlil qilingan. Xususan, barqaror rivojlanish, ekologik mas'uliyat, raqamlashtirishning o'rni va davlat-xususiy hamkorlikni kuchaytirish zarurati yoritilgan. Muallif Yevropa Ittifoqining "Yashil o'tish" strategiyasi va UNWTO ma'lumotlari asosida turizm rivoji uchun zamonaviy yondashuvlarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: turizm, xalqaro huquq, turistik xizmatlar, barqaror rivojlanish, ekologik mas'uliyat, raqamlashtirish, davlat-xususiy hamkorlik, UNWTO, "Yashil o'tish" strategiyasi.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение международного правового регулирования туристических услуг, правовые основы, существующие проблемы и перспективы их решения. Особое внимание уделено вопросам устойчивого развития, экологической ответственности, цифровизации и необходимости укрепления государственно-частного партнерства. Автор анализирует стратегию «Зеленый переход» Европейского Союза и данные UNWTO, предлагая современные подходы к развитию туризма.

Ключевые слова: туризм, международное право, туристические услуги, устойчивое развитие, экологическая ответственность, цифровизация, государственно-частное партнерство, UNWTO, стратегия «Зеленый переход».

Abstract: This article examines the significance of international legal regulation of tourism services, its legal foundations, existing challenges, and potential solutions. It focuses on sustainable development, ecological responsibility, the role of digitalization, and the necessity of enhancing public-private partnerships. The author highlights the European Union's "Green Transition" strategy and UNWTO data to propose modern approaches for advancing the tourism sector.

Keywords: tourism, international law, tourism services, sustainable development, ecological responsibility, digitalization, public-private partnership, UNWTO, "Green Transition" strategy.

Turizm bugungi kunda global iqtisodiyotning asosiy sohalaridan biri bo'lib, dunyo yalpi ichki mahsulotining sezilarli qismiga hissa qo'shmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda xalqaro sayyohlar soni 1 milliardga yetishi kutilmoqda. Ushbu o'sish turizm sohasida huquqiy tartibga solishni takomillashtirishni taqozo etadi. Mazkur maqolada xalqaro darajada turistik xizmatlar ko'rsatishni huquqiy tartibga solish masalalari, xalqaro shartnomalar va qoidalar, shuningdek, muammolar va istiqbollari tahlil qilinadi.

Turistik xizmatlar ko'rsatishni xalqaro huquqiy tartibga solishning ahamiyati

1 <https://www.unwto.org/un-tourism-news-international-tourism-to-end-2023-close-to-90-of-pre-pandemic>

Xalqaro turizmning o'ziga xos xususiyatlari, jumladan transchegaraviylik va ko'p tomonlama munosabatlar, sohani maxsus huquqiy tartibga solishni talab qiladi. Turistik xizmat ko'rsatishning sifatini va xavfsizligini ta'minlash muhimdir. Professor John L. Crompton turizmning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati haqida shunday deydi: "Turizm faqat iqtisodiy foyda emas, balki madaniy hamkorlik va milliy xavfsizlikning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi"²

UNWTOning 2022 yildagi hisobotida ta'kidlanganidek, xalqaro turistik shartnomalar mexanizmi samarali ishlashi uchun davlatlar o'rtasida o'zaro ishonch va majburiyatlarning aniq belgilanishi talab etiladi.

Turizm bugungi kunda dunyo iqtisodiyotining eng yirik va tez o'sayotgan sohaslaridan biridir. 2022-yilda turizm xalqaro miqyosda qariyb 1 trillion AQSh dollarini tashkil etgan bo'lib, bu iqtisodiyotning muhim segmentiga aylanganini tasdiqlaydi. Turizm sohasining xalqaro huquqiy tartibga solinishi milliy darajadagi regulatsiya va xalqaro aloqalar o'rtasida muvozanatni ta'minlash orqali barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) tomonidan ishlab chiqilgan *Xalqaro turistlarni himoya qilish kodeksi* turistlarning iste'mol huquqlarini kafolatlash, ularni favqulodda holatlarda himoya qilish va xalqaro turizm sohasida yagona huquqiy normalarni joriy qilishni ko'zda tutadi. Bu hujjatning maqsadi, ayniqsa, COVID-19 pandemiyasi davrida turistlarning huquqiy holatini mustahkamlash zarurligini ko'rsatdi. UNWTO ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida yuz minglab turistlar chegaralar yopilishi sababli boshqa mamlakatlarda qolib ketgan va ularga yordam yetkazishdagi bo'shliqlar xalqaro huquqiy tartibning zaifligini ochib berdi³

Bundan tashqari, xalqaro huquqiy mexanizmlar turizmga xavfsizlikni ta'minlash uchun ham muhimdir. Masalan, xalqaro konferensiyalar va tashkilotlar terrorizm, epidemiyalar va ekologik muammolar kabi tahdidlarni bartaraf etish uchun xalqaro huquqiy choralar ishlab chiqmoqda. 1989-yilda qabul qilingan Gaaga deklaratsiyasi, turistlarga tahdid soluvchi jinoyatlarni davlatlararo huquqiy choralar bilan bartaraf etish zaruratini qayd etdi. Bu hujjatni qabul qilish xalqaro turizm xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etdi⁴

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, xalqaro turizm sohasining to'g'ri tartibga solinishi birgina Yevropa Ittifoqida yiliga 27 million ish o'rni yaratishni qo'llab-quvvatlaydi. Shu sababli, xalqaro huquqiy tartibga solish xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, turistlar huquqlarini himoya qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun zarurdir.⁵

Xalqaro huquqiy asoslar

Xalqaro turizmni huquqiy tartibga solishda xalqaro hujjatlar va mexanizmlar asosiy o'rinni egallaydi. Bu hujjatlar turizmga xavfsizlikni ta'minlash, iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish va davlatlararo hamkorlikni mustahkamlash uchun huquqiy poydevor yaratadi. Asosiy xalqaro huquqiy hujjatlar

1. Chikago konvensiyasi (1944): Ushbu hujjat xalqaro fuqaro aviatsiyasini tartibga soluvchi asosiy xalqaro bitim hisoblanadi. Turistik transport xavfsizligi va ekologik normalarni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Konvensiya hozirga qadar 193 ta davlat tomonidan ratifikatsiya qilingan va bu uning xalqaro turizmning tartibga solinishidagi ahamiyatini ko'rsatadi⁶

2 Forsyth, Peter. (2006). Martin Kunz Memorial Lecture. Tourism benefits and aviation policy. Journal of Air Transport Management. 12. 3-13. 10.1016/j.jairtraman.2005.09.001.

3 UNWTO, International Code for the Protection of Tourists <https://www.unwto.org/international-code-for-the-protection-of-tourists>.

4 Journal of Advanced Research in Law and Economics <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/142>.

5 Chronological Review on Sustainable Tourism Development <https://www.abacademies.org>

6 International Civil Aviation Organization <https://www.icao.int>

2. BMT Jahon sayyohlik tashkiloti tomonidan qabul qilingan deklaratsiyalar: UNWTO tomonidan 2021-yilda qabul qilingan Madrid deklaratsiyasi barqaror turizm rivoji uchun ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirishni tavsiya etadi. Bu deklaratsiya, jumladan, kam rivojlangan davlatlarda turizmni rivojlantirish orqali qashshoqlikni kamaytirish maqsadlarini ham o'z ichiga oladi.⁷

3. Xalqaro turistlarni himoya qilish kodeksi (2021): Ushbu kodeks turistlarning favqulodda holatlardagi huquqlarini mustahkamlash, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish va davlatlararo shartnomalarni uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Zurab Pololikashvili, UNWTO bosh kotibi, bu kodeksni "turizmni tiklash va iste'molchilar ishonchini qaytarishning muhim omili" deb baholaydi.⁸

Huquqiy mexanizmlar samaradorligi

Professor Jozef Schneider xalqaro huquqiy tizimlarning turizmga ta'sirini tahlil qilib, shunday fikr bildiradi: "Yagona xalqaro turizm huquqiy tizimining yo'qligi davlatlararo kelishmovchiliklarni kuchaytiradi va turistik xizmatlarning sifati va xavfsizligini pasaytiradi"⁹

UNWTO statistik ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro turizm sohasida yagona huquqiy normalarning joriy qilinishi 2025-yilgacha dunyo bo'ylab sayohatlarning 15 foizga o'sishini ta'minlaydi. Ayniqsa, pandemiyadan keyingi davrda turistlar huquqlarining yaxshiroq himoyasi uchun xalqaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etmoqda.¹⁰

Xalqaro huquqiy tartibni yanada takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

- Yangi xalqaro shartnomalar va kodekslarni qabul qilish orqali huquqiy farqlarni bartaraf etish.

- Davlatlar o'rtasida iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha uyg'un mexanizmlarni ishlab chiqish.

- Turistik xizmatlarni raqamlashtirish orqali iste'molchilar huquqlarini real vaqt rejimida himoya qilish.

Turistik xizmatlar ko'rsatishda muammolar va istiqbollar

Turistik xizmatlar sohasidagi muammolar zamonaviy globallashtirish va o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlar bilan bevosita bog'liq. Jumladan, COVID-19 pandemiyasi turizmga katta salbiy ta'sir ko'rsatib, xalqaro sayohatlarni vaqtincha to'xtatdi va yangi xavfsizlik choralari joriy etdi. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda xalqaro turistlar soni 74% ga qisqargan, bu esa 1,1 trillion AQSh dollarlik iqtisodiy yo'qotishlarga olib kelgan.¹¹

Shuningdek, sayohatlar davomida ekologik iz qoldirish muammosi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yevropa Komissiyasi 2024-yilgi hisobotida turizm sektorining yashil va barqaror taraqqiyoti uchun zaruratni ta'kidlab, yangi innovatsion texnologiyalar va raqamlashtirish

7 UNWTO Madrid Declaration <https://www.unwto.org/madrid-declaration>.

8 International Code for the Protection of Tourists <https://www.unwto.org/international-code-for-the-protection-of-tourists>

9 Tourism Management Journal <https://www.sciencedirect.com/science/journal/02615177>

10 UNWTO Tourism Recovery Data <https://www.unwto.org>.

11 Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) pandemiya davrida turizm sohasiga ta'sirlar va tiklanish jarayonlarini tahlil qilish ma'lumotlari

vositalaridan foydalanishni targ'ib qildi. Masalan, ekologik izni kamaytirish uchun ko'plab sayohat agentliklari "yashil marshrutlar"ni joriy etmoqda.¹²

Shuningdek, texnologik o'zgarishlar turistlarning ehtiyojlarini qondirishda katta o'rin egallaydi. Raqamli platformalarning keng joriy qilinishi sayohat rejalashtirish va xizmat ko'rsatish jarayonini ancha osonlashtirdi, ammo bu sohada raqamli savodsizlik yoki texnologik infratuzilmaning yetishmasligi muammo bo'lib qolmoqda.

Muammolarni hal etishning istiqbollari quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. Barqaror turizmni rivojlantirish: Yevropa Ittifoqining "Yashil o'tish" strategiyasi ekologik barqarorlikni ta'minlash va mahalliy jamoalarni turizm sohasiga jalb qilishni nazarda tutadi. Ushbu strategiya sayohatlarni yanada ekologik jihatdan mas'uliyatli qilish uchun yangi mexanizmlar va innovatsion yechimlar ishlab chiqishni tavsiya etadi. Bu, o'z navbatida, resurslarni tejash, chiqindilarni kamaytirish va yashil iqtisodiyotga yo'naltirilgan iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlarni yaratishga yordam beradi.

2. Raqamlashtirish va innovatsiyalar: Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili va raqamli transformatsiya yordamida turistik xizmatlar samaradorligini oshirish mumkin. Texnologik yondashuvlar, masalan, onlayn platformalar va ma'lumotlar tahlili, turistlar uchun moslashtirilgan xizmatlar yaratish imkoniyatini beradi. Bu turizm industriyasining muammolarini hal etishda katta yordam beradi va xizmatlarni yaxshilashga yordam beradi.

3. O'zaro hamkorlikni kuchaytirish: Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish orqali iqtisodiy resurslarni samarali boshqarish va turizm sohasida umumiy manfaatlarni ilgari surish mumkin. Turizmni rivojlantirishda davlatlar o'rtasida siyosiy va iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlash muhim o'rin tutadi. Bu, ayniqsa, turistik xizmatlarning xavfsizligini va sifatini ta'minlashda, shuningdek, yangi investitsiyalarni jalb qilishda yordam beradi.

Yuqoridagi yondashuvlar zamonaviy turizm sohasidagi muammolarni minimallashtirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Davlatlar va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash va raqamlashtirishni yanada rivojlantirish orqali turizmni o'zaro foydali tarzda rivojlantirish mumkin. Qo'shimcha ma'lumotlar va statistikalarga ega bo'lish uchun UNWTO va Yevropa Komissiyasining rasmiy hisobotlarini o'rganishni tavsiya qilaman.

Xulosa va tavsiyalar

Turistik xizmatlar sohasida xalqaro huquqiy tartibga solish, ekologik mas'uliyatni oshirish, hamda texnologik innovatsiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro turizm pandemiyadan so'ng sezilarli tiklanish bosqichiga kirgan bo'lsa-da, xavfsizlik, barqarorlik va iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish sohasidagi muammolar hanzuz dolzarbdir.

Turizm xizmatlarini rivojlantirishda quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor qaratilishi zarur:

1. Barqaror rivojlanish tamoyillari: Yevropa Komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan "Yashil o'tish" strategiyasiga ko'ra, turizm sohasini ekologik barqarorlik asosida rivojlantirish kerak. Bu yondashuv nafaqat tabiiy resurslarni tejash, balki mahalliy aholining iqtisodiy farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

2. Texnologiyalarni keng joriy etish: Turizm xizmatlarida raqamli platformalar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlilidan foydalanish xizmat sifatini oshirish va turistlarning ehtiyojlarini aniqroq qondirish imkonini beradi.

¹² <https://www.sciencedirect.com/journal/tourism-management>

3. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish: Davlatlar va xususiy sektor o'rtasidagi yaqin hamkorlik global muammolarning yechimini topishga yordam beradi. Masalan, xavfsiz va adolatli sayohat sharoitlarini yaratish bo'yicha xalqaro bitimlarni takomillashtirish lozim.

Tavsiyalar

1. Normativ-huquqiy bazani kengaytirish: Turizm xizmatlarini tartibga soluvchi xalqaro kodekslarni ishlab chiqish va ularni barcha mamlakatlar tomonidan tan olinishiga erishish zarur. Bu turistlarning huquqiy himoyasini ta'minlashga imkon beradi.

2. Mahalliy va global tadbirlarni qo'llab-quvvatlash: Mahalliy hamjamiyatlarni turizm rivojiga jalb qilish orqali ularning iqtisodiy va madaniy resurslarini samarali boshqarish mumkin.

3. O'quv va trening dasturlarini joriy etish: Turizm sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun yangi texnologiyalar va ekologik mas'uliyat bo'yicha maxsus kurslarni joriy qilish tavsiya etiladi.

Turizmning xalqaro va mahalliy miqyosdagi o'sishi uchun barqarorlik, xavfsizlik va innovatsiyalarni uyg'unlashtirish zarur. Ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik mas'uliyatni hisobga olgan holda turizmni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki dunyo madaniyatlarini yaqinlashtirishga xizmat qiladi. Hozirgi global o'zgarishlar sharoitida xalqaro hamkorlikni mustahkamlash va yangi yondashuvlarni qo'llash, turizm xizmatlarining istiqbolli rivoji uchun asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.unwto.org/un-tourism-news-international-tourism-to-end-2023-close-to-90-of-pre-pandemic>
2. Forsyth, Peter. (2006). Martin Kunz Memorial Lecture. Tourism benefits and aviation policy. Journal of Air Transport Management. 12. 3-13. 10.1016/j.jairtraman.2005.09.001.
3. UNWTO, International Code for the Protection of Tourists <https://www.unwto.org/international-code-for-the-protection-of-tourists>.
4. Journal of Advanced Research in Law and Economics <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/142>.
5. Chronological Review on Sustainable Tourism Development <https://www.abacademies.org>
6. International Civil Aviation Organization <https://www.icao.int>
7. UNWTO Madrid Declaration <https://www.unwto.org/madrid-declaration>.
8. International Code for the Protection of Tourists <https://www.unwto.org/international-code-for-the-protection-of-tourists>
9. Tourism Management Journal <https://www.sciencedirect.com/science/journal/02615177>
10. UNWTO Tourism Recovery Data <https://www.unwto.org>.
11. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) pandemiya davrida turizm sohasiga ta'sirlar va tiklanish jarayonlarini tahlil qilish ma'lumotlari
12. <https://www.sciencedirect.com/journal/tourism-management>